

Megjelenés: Szabó P. (2007) Modellek az Európai Unió fejlett makrorégióira. In: Gulyás L. (szerk.): „Régiók a Kárpát-medencén innen és túl”, nemzetközi tudományos konferencia, 2007.03.23., Baja; Konferenciakötet; 504-508 o.

MODELLEK AZ EURÓPAI UNIÓ FEJLETT MAKORÉGIÓIRA

Szabó Pál Ph.D.
ELTE TTK Regionális Földrajzi Tanszék

The models of the developed macroregions in the European Union

In this paper we examine the different geometric models of the core region of the EU. Our results show that the Amsterdam–London–Paris triangle is the most developed macroregion among the different models made by researchers; and the Munnich–Stuttgart–Milano triangle is closing up.

1. Bevezetés

Manapság, ha Európa fejlett térségéről beszélünk, általában a Kék Banán modell kerül elő. Ennél persze jóval többféle elképzelés él, hiszen az elmúlt időszak ilyen tárgyú tudományos munkái ontották az ún. földrajzi térszerkezeti modelleket (Európai Szőlő, Vörös Polip, Pentagon stb.), amelyekkel a szerzők kontinensünk gazdasági-fejlettségi képét kívánták grafikusán bemutatni. A sokféle modellből itt csak egy csoportot emelünk ki: az egyszerűbb geometriai alakzatokat, és tanulmányunkban ezek értékelő számbavételére kerül sor.

2. A tengely

Elsőként felmerül, hogy milyen geometriai alakzatok vehetők számba? Zoltán (1984) szerint vannak olyan térségek amelyek jellemzésére tengelyeket, és vannak olyanok amelyekre síkmértani konfigurációkat kell használni az alapvető térszerkezeti megjelenés szemléletesebb bemutatására.

Az első típus a szakasz, amelynek a földrajzi térben, társadalmi-gazdasági tartalommal értelmezett elnevezése a *tengely*, természetesen így már területi kiterjedéssel párosulva. Különböző egyéb névformációk is használatosak (erővonal, folyosó), és íves alakban is megjelenhet a modell. Ha ezek kapcsán Európát nézzük, akkor megállapíthatjuk, hogy ezek, a kontinens egészét átszelő tengely-modellek, leginkább a Kék Banán előzményei.

A múlt vonatkozásában ilyen alakzatot a történészek azonosítottak: az egykori európai gazdasági tér centrumövezetét, a Közép-Angliától a Németalföldön és a Rajna-vidéken át Észak-Itáliáig húzódó sávot, *Európa Gerincének* nevezték el. Eredete Hospers (2002) szerint a középkorra vagy akár a római időkbe nyúlik vissza: régen mint közlekedési útvonal funkcionált. Kiemeli emellett, hogy a későbbiekben e zónából terjedt el a kontinensen az ipari forradalom, ami mutatja a térség kiemelkedő szerepének tartósságát. Pounds (1997) szerint is fontos övezet volt régen ez, például a 14. században e sávon helyezkedett el a nagyvárosok többsége, s a kontinens belkereskedelmi forgalmának legnagyobb hányada itt bonyolódott le. Braudel (2003) szintén e zónát emeli ki, mint a prekapitalista és a kapitalista Európa kulcsövezetét, mint „Európa gazdasági gerincét”. Az általa megkülönböztetett három észak-déli földnyelv (orosz, német [Alpokat átszelő], francia) közül a középső jelentősége volt szerinte a legnagyobb, a 13. század végétől – az Alpok láncainak ellenére – az európai kereskedelem legfontosabb útvonalává vált (Firenzétől Kölnön át Londonig). A térség

gazdasági fejlettségét a későbbi időkre vonatkozó kutatások is igazolták, s így a gerinc elnevezés a mai idők térszerkezetére is használatos, például Burtenshaw et al (1991) a városrendszer elemzésekor hívja így a DK-Anglia–Észak-Olaszország sávot (Metropolitan Spine), illetve Carter (1995) is gerincről (Central Spine) ír munkájában.

Elnevezésként azonban a tengely is megjelenik, például Cairncross a kilencek integrációjának regionális különbségeit elemezve is e zónát azonosítja be 1974-ben, mint egy „hajlott” fejlődési-fejlettségi tengelyt (curved development axis), mely a Közösség területének 1/5-ét fedi, de a termelés felét adja (Vanhove–Klaassen 1980). Sárospatai 1975-ben hasonlóan e sávot emeli ki, mint Európa legvárosiasodottabb területét, ám ő Róma–Manchester tengely elnevezéssel illeti. A tengely elnevezés más kutatóknál is megjelenik, például Manchester–Milánó, London–Torino (Lever 1999), London–Milánó (Taylor–Hoyler 2000) tengely, sőt ívesen is, például Dunford–Perrons (1994) „vitális” (vital) tengelye.

Lényeges e modell kapcsán kiemelni, hogy Brunet híressé vált 1989-es munkájában is e fejlett zónát mutatta ki, azonban, mint az előbbiekből kiderül, nem elsőként, valamint a gazdasági magterületnek hivatalos, RECLUS/DATAR körben kapott elnevezése az Európai Gerinc (Dorsale Européenne, Backbone of Europe) (Kunzmann 1992) volt, és a modellre csak később ragadt rá a Kék Banán elnevezés, s így – bár neki tulajdonítják – Brunetnek nincs köze a névhez. (A névadásáról számos anekdota és történet kering.) Ami a modell tartalmi vonatkozását illeti, megállapítható, hogy a gazdasági fejlettség (GDP/fő) oldaláról nézve egyre kevésbé rajzolódik ki ez a klasszikus centrumtér, ám a gazdasági sűrűség (GDP/km²) tekintetében még mindig Európa meghatározó területe a DK-Angliától É-Olaszországig húzódó Kék Banán, azaz az Európai Gerinc (Probáld–Szabó 2005).

3. A háromszög

Egy-egy térség lehatárolására gyakori verziók a *háromszögek*. Elnevezésükkor különböző jelzőkkel gazdagodhatnak, a legismertebb ilyen modellnév az ún. *arany háromszög* (Golden Triangle, Goldenes Dreieck). Általában pozitív tartalmú földrajzi szimbólumként jelenik meg (fejlett, fejlődő térségek térszerkezeti modellje, például brazíliai, San Diego-i, Londoni, Milánó–Torino–Genova, Budapest–Bécs–Prága stb. arany háromszög), de van negatív értelmű példa is rá (legismertebb a Thaiföld–Laosz–Burma hármashatár ópiummák termesztő és kábítószer-előállító körzete, vagy a hazai társadalomföldrajzi körben ismeretes Kecel–Soltvadkert–Kiskőrös arany háromszög).

Európa esetében Gottmann 1962-es, Európa földrajzáról írt könyvében már megjelenik egy háromszög: az Amszterdam–Párizs–Ruhr-vidék (ám az 1954-es művében például még nem használja a kifejezést). Lehet, hogy előbb is „felkerült” az alakzat a kontinens térképére, de hogy ki és mit nevezett el először így, ma már nehéz kideríteni. A kontinens arany háromszögének valószínűsíthető névadója viszont – a különböző hivatkozások alapján – Peter Hall városföldrajz kutató. Esete a modellek evolúciós fejlődését tükrözi: 1992-es munkájában a London–Frankfurt–Párizs városhármas említi Arany Háromszöggént, és manapság gyakorta erre a munkára hivatkoznak, ha a modell szóba kerül, ám ha fellapozzuk ugyanezen című, tizenöt évvel korábbi munkáját (Hall 1977) még az alábbiakat olvashatjuk (201.o.): a fő agglomerációknak az Európai Közösségen belüli központi elhelyezkedése figyelhető meg – többségük egy óriás „Arany Háromszögben” található, melynek csúcsai Párizs, Birmingham, Milánó, és egy jelentős arányuk ezen belül, egy jóval kisebb háromszögben található, melynek csúcsai Párizs, Birmingham és Dortmund. Ezek szerint telt-múlt az idő, és megváltozott Európa térszerkezete? Vagy csak a szerző elképzelése? Érdekes kérdés.

Az Európai Arany Háromszög mellett a Központi (Central) (Cheshire–Hay 1989), Európai Központi (Faíña et al 2000), Fő (Major) Háromszög elnevezések is előfordulnak a

szakirodalomban, a területi verziók pedig a neveiknél is jóval többfélék. Az eddigi gyűjtés alapján az alábbiak sorakoztathatók fel: a kontinensen – Amszterdam–Ruhr-vidék–Párizs (Gottmann 1962), Belgium–Hollandia–Nyugat-Németország (Keeble et al 1982), benelux–nyugatnémet–észak-francia (Horváth 1998), illetve ha a városok, mint csúcspontok jelennek meg: Amszterdam–Köln–Lille (Smeets 2000), Brüsszel–Amszterdam–Frankfurt (Conti 2000), Brüsszel–Amszterdam–Párizs, Amszterdam–Frankfurt–Párizs, valamint Angliát is belevéve Birmingham–Milánó–Párizs (Hall 1977), Birmingham–Dortmund–Párizs (Hall 1977), London–Frankfurt–Párizs (Hall 1992, Baudelle–Guy 2003), London–Ruhr-vidék(Köln, Düsseldorf)–Párizs (Cséfalvay 1999, Faiña, A. et al 2000), London–Amszterdam–Párizs (Rechnitzer 1998, Nagle–Spencer 1999), Manchester–Hamburg–Milánó (CE 1991). Ráadásul a dél-európai dinamikus övezetben is megjelent a háromszög szimbóluma: München–Stuttgart–Milánó fejlődési háromszög (Rechnitzer 1998, Tóth 2003), Barcelona–Lyon–Bologna és Barcelona–München–Milánó háromszög (Cséfalvay 1999).

Ennyi verzió esetén joggal felmerülhet, hogy vajon melyik a valós? Ez leginkább a figyelembe vett tényezőktől függ, így igazságot nem nagyon lehet e kérdésben tenni. Egyféle utat jelent azonban például a lehatárolt térségek egy főre jutó GDP értékeinek összevetése (a határpontok és szakaszok alapján kijelölhető térségbe kerülő régiók adatainak átlagolása): a 2002. évi Eurostat adatok alapján – mind euróban, mind vásárlóerő-paritáson (PPS) mérve – az Amszterdam–London–Párizs háromszög értéke a legmagasabb, az EU25 átlagának 150 illetve 140%-a, sőt kicsit kifelé hajlítva a déli szárát a háromszögnek, s így Brüsszelt is belevéve, az érték tovább nő. Az 1995-ös adatokat véve még más volt a helyzet: az euróban mért érték alapján az Amszterdam–Brüsszel–Frankfurt (160%), a PPS-ben mért alapján az Amszterdam–Brüsszel–Párizs (140%) volt a legfejlettebb a háromszögek közül. Ha a gazdasági sűrűséget (GDP/km²) nézzük, akkor az Amszterdam–Brüsszel–Frankfurt alakzat mindkét időpontban, mindkét mérték szerint az élen áll. (A legnagyobb népsűrűségi értékkel viszont az Amszterdam–Köln–Lille háromszög büszkélkedhet.) Az újonnan dinamikus fejlődést mutató térségek háromszögei közül a München–Stuttgart–Milánó gazdasági fejlettsége a figyelemreméltó: az egy főre jutó GDP értékei alig maradnak el az Amszterdam–London–Párizs városhármas adata mögött.

4. A négy- és ötszög

A *négyszög* is kedvelt földrajzi térszerkezeti modell, ám Európára nem jellemző. Lever (1995) a London–Amszterdam–Frankfurt–Párizs, Horváth (2006) a Leeds–Lyon–Hamburg–Milánó négyszöget említi munkájában, mint gazdasági centrumtérseget; utóbbi esetében számszerűsített értékek is vannak: az EU15 területének ezen 18%-án él a népesség 41%-a és itt termelődik meg a GDP 48%-a (Horváth 2006). Ha e jellemzőket a kibővült integráció keretein belül nézzük, akkor megállapítható, hogy az EU25 területének 13,5%-át jelenti a négyszög, ahol a népesség 30%-a él és a GDP mintegy 35 (PPS) illetve 40 (euró) százaléka termelődött meg 2002-ben. Ez alapján az EU25 egy főre jutó GDP átlagának 128 illetve 120%-án áll a térség. A Lever-féle négyszög értékei e tekintetben jobbak: 133 és 124%, de mint látható, mindkettő elmarad az előbb „győztesnek kihozott” háromszögtől.

A közelmúltban megjelent Európa térképén az *ötszög* is: az Európai Közösségben a London–Párizs–Milánó–München–Hamburg alakzatot, mint a kontinens magterületét, a globális gazdasági integráció kiemelkedő európai zónáját jelölték ki, és Pentagonnak nevezték el, s az 1999-ben napvilágot látott Európai Területi Fejlődés Perspektíva (ESDP) (EC 1999) – mint az első, az Unióra készített területi terv – fogalmaként jelenik meg. Később az alakzat jelzöt is kapott: Európai Pentagon (Baudelle–Guy 2003, Gren 2003), illetve 20-40-50 Pentagon. Ez utóbbi név onnan származik, hogy a hivatalos dokumentumban (EC 1999) is felbukkannak e számok: az alakzat az Európai Unió területének 20%-át teszi ki, de itt él az

EU-polgárok 40%-a és itt termelődik a GDP 50%-a. Gren (2003) részletekbe sajnos nem bocsátkozó számításai szerint viszont az alábbi értékek jellemzik e térséget: terület 15%, népesség 30%, GDP 50%. Saját számításaim szerint az EU15 esetében, 2002. évi adatokkal, a terület 17%, a népesség 39% és a GDP 45,5% (euró) és 44% (PPS). Az EU25 esetében ugyanezen értékek 14, 32, 43 és 40%, és az egy főre jutó GDP érték pedig az EU25 átlagában 130 és 120%. A négyszögekkel összevetve közel hasonló fejlettségű térségnek minősíthető, s így szintén elmarad az Amszterdam–London–Párizs alakzattól.

5. Összegzés

Megállapítható, hogy nagyon sokféle egyszerűbb geometriai alakzat született azon tudományos munkák révén, amelyek Európa gazdasági centrumtárságának lehatárolására tettek kísérletet. Ezek közül a gazdasági fejlettség (az egy főre jutó GDP) tekintetében az Amszterdam–London–Párizs háromszög a vezető, ám egyre inkább megközelíti a dinamikus fejlődő dél-német és észak-olasz térségeket magába foglaló München–Stuttgart–Milánó háromszög.

Felhasznált irodalom:

- Baudelle, G.–Guy, C. (2003)** The Peripheral Areas of Western Europe and EU Regional Policy : Prospective Scenarios. <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk>
- Braudel, F. (2003)** Franciaország identitása. 1. kötet. A tér és a történelem. Helikon Kiadó, Budapest.
- Burtenshaw, D.–Bateman, M.–Ashworth, G. J. (1991)** The European City. A Western Perspective. David Fulton Publishers, London.
- Carter, H. (1995)** The Study of Urban Geography. Arnold, London.
- CE (1991)** European Regional Prospects. Cambridge Econometrics, Cambridge.
- Cheshire, P.–Hay, D. (1989)** Urban problems in western Europe: an economic analysis. Unwin Hyman, London.
- Conti, S. (2000)** Hierarchy and Policentrism in Europe. Dipartimento Interateneo Territorio, University of Turin, Italy. <http://www.mcrit.com>
- Cséfalvay Z. (1999)** Helyünk a nap alatt... Magyarország és Budapest a globalizáció korában. Kairosz Kiadó, Budapest.
- Dunford, M.–Perrons, D. (1994)** Regional Inequality, Regimes of Accumulation and Economic Development in Contemporary Europe. Transactions NS 19, pp.163-182.
- EC (1999)** European Spatial Development Perspective. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Faiña, A.–Munin, F.–Vega, L.–Rodriguez, L. (2000)** The Spatial Structure of the European Union and the Enlargement to the Central and Eastern European Countries. <http://dae.unizar.es>
- Gottmann, J. (1954)** A Geography of Europe. Henry Holt and Company, New York.
- Gottmann, J. (1962)** A Geography of Europe. Holt, Rinehart and Winston Inc., New York.
- Gren, J. (2003)** Reaching the Peripheral Regional Growth Centres. European Journal of Spatial Development. <http://www.nordregio.se>
- Hall, P. (1977)** Urban and Regional planning. Penguin Books, Harmondsworth.
- Hall, P. (1992)** Urban and Regional planning. Routledge, London.
- Horváth Gy. (1998)** Európai regionális politika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Horváth Gy. (2006)** Regionális versenyképesség Európában. In: Horváth Gy. szerk. Régiók és települések versenyképessége. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs. pp.84-105.

- Hospers, J. (2002)** Beyond the Blue Banana? Structural Change in Europe's Geo-Economy. Paper for 42nd European Congress of the Regional Science Association Young Scientist Session, Dortmund.
- Keeble, D.–Owens, P. L.–Thomson, Ch. (1982)** Regional Accessibility and Economic Potential in the European Community. *Regional Studies*, Vol. 16.6, pp.419-432.
- Kunzmann, K. R. (1992)** Zur Entwicklung der Stadtsysteme in Europa. In: Stiglbauer, K. ed. *Mitteilungen der Österreichischen geographischen Gesellschaft*. Band 134, Wien. pp.25-50.
- Lever, W. (1995)** The European Regional Dimension. In: Lever, W.–Bailly, A. eds. *The spatial impact of economic changes in Europe*. Avebury, Ashgate, Vermont. pp.178-203.
- Lever, W. (1999)** Competitive Cities in Europe. *Urban Studies* Vol. 36. 5-6. pp.1029-1044.
- Nagle, G.–Spencer, K. (1999)** Az Európai Unió földrajza. Regionális és gazdasági megközelítésben. Holnap Kiadó, Budapest.
- Pounds, N. (1997)** Európa történeti földrajza. Osiris Kiadó, Budapest.
- Probáld F.–Szabó P. (2005)** Európa térszerkezetének modelljei. In: Dövényi Z.-Schweitzer F. szerk. *A földrajz dimenzió*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. pp. 159-170.
- Rechnitzer J. (1998)** Területi stratégiák. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Sárfalvi (1975)** Európa népessége és gazdasága. In: Marosi S.–Sárfalvi B. szerk. *Európa*. Gondolat Kiadó, Budapest. pp.56-92.
- Smeets, P. (2000)** Neurocity or Deltametropolis? In: Hillebrand, H. et al eds. *Plurality and Rurality. The Role of the Countryside in Urbanised Regions*. Report 4.00.04. Agricultural Economics Research Institute (LEI), Hague.
- Taylor, P.J.–Hoyler, M. (2000)** The Spatial Order of European Cities under Conditions of Contemporary Globalization. *TESG* 91, pp.176-189.
- Tóth G. (2003)** Regionális fejlettségi különbségek az egységesülő Európában. *Területi Statisztika*. 6.évf. 3.sz. pp.267-277.
- Vanhove, N.–Klaassen, L. (1980)** Regional policy: A European Approach. Saxon House, Rotterdam.
- Zoltán Z. (1984)** A dinamikus gazdaságföldrajz elmélete. Tankönyvkiadó, Budapest.